

Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae (CDB) **Český diplomatář**

Definice

Český diplomatář (dále CDB) je kritická edice, která v chronologickém pořadí kritickým způsobem zpřístupňuje listiny a listy se vztahem k českým dějinám.

Historie

CDB se začal vydávat v roce 1904, kdy se edičního projektu ujal Gustav Friedrich. Samotná myšlenka a idea realizace však patří Františku Martinu Pelclovi, který se bez úspěchu pokoušel realizovat diplomatář již v 18. století. Na něho navazoval František Palacký a Josef Emler. Jaromír Čelakovský využil v roce 1898 stého výročí narození Františka Palackého a získal od zemského sněmu povolení a příslib dotace na přípravu vydání a vydávání diplomatáře. Zařazen byl do edičního programu Českého zemského archivu, kde byla zřízena subkomise, která definovala diplomatář jako českomoravský. Za ediční jazyk byla zvolena latina, stanoven byl jeho obsah (listy, listiny a akta) a časové ohraničení (od roku 805 a do roku 1310). Prvním editorem se stal Gustav Friedrich. Byl to profesor pomocných věd historických a vydal dva první úplné svazky. Vydávání diplomatáře zpomalila první světová válka. Po druhé světové válce se edice ujali Jindřich Šebánek a Sáša Dušková na půdě univerzity v Brně.

Současnost

Český diplomatář má v současnosti významné postavení v přípravě vědeckých prací. Ze své povahy je nejlepší a nejnovější edicí, která se týká českých dějin. Brněnské pracoviště Pomocných věd historických a archivnictví bylo pracovištěm, které rozšířilo diplomatář o materiály z doby vlády Václava II. Poslední svazek, svazek č. VII, byl vydán v roce 2011 v Brně Daliborem Havlem.

Struktura

CDB I. (805-1197). Ed. G. Friedrich, Praha 1904–1907

CDB II. (1198–1230). Ed. G. Friedrich, Praha 1912

CDB III/1. (1231–1238). Ed. G. Friedrich, Praha 1943

III/2. (1238–1240). Edd. G. Friedrich, Z. Kristen, Praha 1962

III/3. (1231–1240). Acta spuria et additamenta. Edd. G. Friedrich, Z. Kristen, J. Bistřický, Olomouc 2000

III/4. (1231–1240). Index nominum et glossarium. Ed. J. Bistřický, Olomouc 2002

CDB IV/1. (1240–1253). Edd. J. Šebánek, S. Dušková, Praha 1962

IV/2. (1240–1253). Indices. Edd. J. Šebánek, S. Dušková, Praha 1965

CDB V/1. (1253–1266). Edd. J. Šebánek, S. Dušková, Praha 1974

V/2. (1253–1278). Edd. J. Šebánek, S. Dušková, Praha 1981

V/3. (1253–1278). Series regestorum. Edd. J. Šebánek, S. Dušková, Praha 1982

V/4. (1253–1278). Indices. Edd. S. Dušková, V. Vašků, Praha 1993

CDB VI/1. (1278–1283). Edd. Z. Sviták, H. Krmíčková, J. Krejčíková, J. Nechutová, Praha 2007

CDB VII/5. (1283–1306). Scribae. Ed. D. Havel, Brno 2011

Koncepčnímu rozvržení českého diplomatáře se vymyká Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře, který pro prvních patnáct let Václavovy vlády (1283–1297) sestavil Dalibor Havel. Edičním jazykem českého diplomatáře zůstává latina, písemnosti se drží časové osy s výjimkou souboru listin z doby Přemysla Otakara II. (1253–1278),

jehož vladareni v alpských državách si vynutilo změnu v podobě zvláštního svazku regist (CDB V/3). Starší díly (CDB I–III) rozlišují pravé listiny a falza (*acta spuria*), od roku 1240 jsou sporné kusy vloženy do chronologické řady a jejich věrohodnost označují křížky (+ ++ +++). Řádná citace odkazuje na příslušný díl a pokud možno i svazek, číslo listiny nejlépe i stránky, a to ve formátu CDB II, s. 237–239, č. 246.

Poměry po roce 1283, kdy končí CDB, lze studovat s pomocí moravského diplomatáře, aneb *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (CDM), který zahrnuje patnáct svazků, jež obsáhly listiny a listy se vztahem k Moravě mezi léty 396–1411. Pro svůj časný vznik náleží moravský diplomatář spíše k zastaralým edicím. Přijatelnou úroveň tak mají až poslední svazky, které do tisku připravil Vincenc Brandl a hlavně Bertold Bretholz (CDM XIV–XV).

Další významnou pomůckou je českomoravský registář, čili *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (RBM), který z pověření Františka Palackého sestavil Karel Jaromír Erben. Poté se ediční práce chopil odchovanec vídeňského ústavu Josef Emler, jehož zásluhou se podařilo vydat diplomatický materiál z let 1253–1346 (RBM II–IV). Českomoravský registář je v současnosti doveden k roku 1363. Volně navazující, vládě Václava IV. věnované svazky (*Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.*) jsou uspořádány do paralelních řad podle velkých archivních celků.

Nejspíš ještě za vlády Přemysla Otakara II. vznikly zemské desky, které byly vedeny u zemského soudu a zaznamenávaly přesuny (koupě, směny, prodeje, zástavy) alodního, tedy šlechtického majetku. Původně zeměpanský úřad opanovali v průběhu 14. století stavové a vedle majetkoprávních změn začaly evidovat také dluhy, žaloby nebo spory urozených. Odtud rozdělení knihy do řady půhonné, kam se zapisovaly žaloby, trhové, jež byly věnovány prodejm a koupím, památné, kde se nalézaly rozsudky a usnesení zemského soudu, a konečně větší a menší desky podle výše zapsaných dluhů. S rokem 1348 jsou obvykle spojovány počátky moravských zemských desk, jejichž zvláštnost spočívá ve vedení dvou řad, brněnské a olomoucké.

Velký požár Pražského hradu a Malé Strany v roce 1541 sice zničil většinu svazků českých zemských desk, nicméně Josef Emler připravil z náhodně zachovalých opisů, výpisů a zlomků edici *Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých* (Praha 1870–1872). Moravských zemských desk se vydavatelsky ujali Vincenc Brandl, Petr Chlumecký, Josef Chytil, Karl Demuth a Adolf Wolfskron, na jejichž dílo navázali Tomáš Kalina s Františkem Matějkem.

Zvláštní povahu má výzkum pozdního středověku, neboť narůstající počet písemných pramenů vylučuje, že by mohly být edičně zpřístupněny se stejnou péčí, jaká byla a je věnována pramenům přemyslovského věku. V edici pramenů pro pozdní středověku se vyprofiloval *Archiv český* (AČ), edici, od níž si František Palacký sliboval, že se stane baštou, ze které bude moci hájit odkaz husitství a reformace i vysvětlovat koncept českých národních dějin.

Literatura

BOROVSKÝ, Tomáš a kol.: *Úvod do studia dějepisu* [epub], 2. díl. Brno 2014, s. 34–36.

HAVEL, Dalibor: *Katalog listin a listů k VII. Dílu českého diplomatáře I*. Brno 2011, s. 414–415.

HLAVÁČEK, Ivan a KAŠPAR, Jaroslav a NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*. Praha 2002³, s. 191–193, 272.

KRMÍČKOVÁ, Helena: *Edice středověkého diplomatického materiálu*. Brno 2014, s. 22–32.